

TURŠKI VPADI, KMEČKI UPORI IN REFORMACIJA NA SLOVENSLEM

UVOD

- prehodno obdobje iz srednjega v novi vek – čas družbenih in kulturnih pretresov in sprememb
- značilnosti : · socialne in kulturne spremembe, povzročila jih je reformacija, protireformacija in vsesplošni napredek
- zgodnji kapitalizem
- čas kmečkih uporov – kot odgovor na večje obveznosti → slabšanje položaja kmeta
- turški vpadi in z njimi povezana utrditev moči deželnih stanov
- preobrazba plemiča v viteza
- ustalitev slovenske meje → posledica kolonizacije

POLITIČNA PODOBA SLOVENSКИH DEŽEL V 16. STOLETJU

- Slovensko ozemlje razdeljeno med 3 države:
 - Sveto rimsko cesarstvo nemške narodnosti (rim.-nem. cesarstvo) : Štajerska, Koroška, Kranjska, Goriško
 - Beneška republika: osvoji precej ozemlja na račun OGLEJSKIH PATRIARHOV – KOPER, PIRAN, konec leta 1420 pa še MARKA ISTRAN in FURLANIJA
 - Ogrsko kraljestvo : Prekmurje in Porabje
- v 15. in 16. stoletju v slovenskih deželah **permanentno vojno stanje** – cesar prisiljen uvajati **novosti v vojsko** : nove vrste orožij-taktične novosti, namesto fevdalne se uveljavi dobro izurjena najemniška vojsko
 - z dokončno uveljavitvijo številnih vojn in spopadov, Habsburžani postanejo deželni knezi v večini slov. Dežel (dokončno se izoblikujejo do konca 15.st.)
 - cesar potrebuje vedno več denarja za vojaške namene, začel je sklicevati **DEŽELNE STANOVE** – od njih zahteval denar, namesto osebne udeležbe plemstva v vojski; s tem pomen stanov naraste, saj z odobravanjem davkov dobijo moč, z njo po potrebi vladarja omejujejo; nastanejo pisne oblike privilegijev-deželni ročini; vladar je vse kar je želel od posamezne dežele lahko dobil le s pogajanjem

TURŠKI VPADI V SLOVENSKE DEŽELE IN NJIHOVE POSLEDICE

- posledice širjenje turškega cesarstva so čutili tudi v slovenskih deželah
- vpadi so se pričeli v 15. st. v belo krajino
- v začetku vdirajo le bolj poredko, po turški zasedbi Bosne pa večkrat letno
- **1.obdobje turških vpadov: 1408 - 1415**
 - prvi vdor l. 1408 v belo krajino
 - na začetku le roparski pohodi
 - l. 1415 se vpadi končajo → turki se koncentrirajo v bizancu, srbiji → celjski grof ulrik in turski sultan murat skleneta zavezništvo – njuni ženi sta sestri
- **2.obdobje turških vpadov: 1469 - 1483**
 - turki nameravajo izčrpat deželo → najhujša opustošenja
 - vdirajo z močnimi, številnimi odredi konjenice, sestavljene iz bosenske vojske in akindžij = oborožena konjenica (turki + že islamizirani ljudje)
 - napadi so dobro organizirani in hitri
 - največ napadajo kranjsko, koroško in štajersko
- **3.obdobje turških vpadov : 1520 - 1532**
 - sultan sulejman želi osvojiti dunaj – vso ozemlje → vojna
 - Začnejo se redni vpadi v vse dežele, vendar napadi niso tako močni
 - Ker ne uspe osvojiti dunaja, se razjarjen vrača skozi naše dežele → opustošenja
- **SMERI TURŠKIH VPADOV:**
 - preko Senja, Trsta, Reke, Ilirske Bistrice do Trsta in naprej v Benečijo ali do Nove Gorice
 - od Bihača preko Slunja, po dolini reke Korane mimo Kostelja in do Kočevja ter naprej do Ljubljane, Kranja na Gorenjsko in preko Predila na Koroško ali pa v smeri proti Cerknici
 - preko Banja Luke, Karlovaca, Metlike, Novega mesta, Višnje gore, Ljubljane
 - preko Banja Luke, Siska, Zagreba, Brežic, Krškega, Zidanega mostu proti Celju ali pa Trbovljam (smer ob Savi)
 - preko Bjelovarja, Varaždina, Ormoža, Ljutomerja proti Mariboru ali proti Celju (smer ob Dravi)

- v 2. polovici 15.stoletja so segli v vse slovenske dežele, ter globoko v Furlansko nižino
- **OBRAMBA:**
 - deželni knez izda odlok – utrdijo se mesta na Kranjskem, po deželi nastane **mreža utrdb**, ta nudi zaščito večjemu številu prebivalstva
 - kot posledica vedno večje turške nevarnosti v obmejnem območju nastala **vrsta novih mest** – iz obrambnih razlogov: Lož, Kočevje, Krško, Višnja gora, Črnomelj, Metlika ... z mesti izboljšajo varnost
 - dežele vendar novih turških vpadov niso mogla preprečiti
 - okoliškemu kmečkemu prebivalstvu Friderik III. dovoli odhode (truki so del prebivalstva pobil del območja odpeljali) v nova mesta – vpliv na naraščanje **pustot območij** kjer so bili ljudje zdesetkani, postanejo **neposeljena**
 - **breme obrambe** slonelo **na kmetih** – te so ostali **nezaščiteni**, za svojo varnost morali poskrbeti sami,
 - postavljali so si **utrjena pribežališča - TABORE**, zatekali so se v gozdove ali kraške jame (med kmečkimi upori so se tu skrivali pred zamliškimi gospodi zato deželni stanovi nasprotovali novi gradnji,
 - popravi in utrdbam
 - turke so označevali stekli psi, ptiči smrti, požigalci, dedni sovražniki ...
 - razvili učinkovit **sistem obveščanja** s kresovi, zvonjenjem, topovskimi streli... s tem so si zagotovili pravočasno in učinkovito obrambo, postopoma so zavrli turške vpade
 - dogovori o obrambi so med seboj tesno povezale Kranjsko, Koroško in Štajersko
 - sredi 15.stoletja so v deželni vojski nastale temeljite spremembe s **preurejanjem obrambne organizacije** - nastali novi obrambni redi v posameznih deželah, 1518 v Innsbrucku sprejet sklep o **SPLOŠNEM OBRAMBNEM REDU**
 - nastal **NOV VOJAŠKI KONCEPT** – v vsaki deželi oblikovan vojni svet, določili so **način udeležbe v vojni za plemiče in kmete** → nastala je **ČRNA VOJSKA** – vsaka dežela imela imensko konjenico, določeno število oddelkov pešcev najemnikov, pritegnila tudi podložnike
 - deželni stanovi imeli pravico do odobritve **višine vsakoletnih vojnih davkov** – ti so postali stalni; izvedli so prvi popis prebivalstva, prvič na osnovi dohodkov obdavčeni tudi plemiči in duhovščina (prispevati so morali določeno število konjenikov in pešcev) uvajali vedno več davkov
 - v 16.stoletju težišče obrambne meje prešlo na notranje avstrijske dežele, vojaški napadi so se vršili v novo nastali **VOJNI KRAJINI** (obmejno ozemlje Hrvaške in Slavonije)-postala s trdnjavo najpomembnejši del obrambnega sistema naših dežel, na to ozemlje so se naseljevali **kolonisti USKOKI** (prebegi ali vlahi) postali so kmetje, bili osebno svobodni, ohranili pravoslavno vero v zameno za vojaško službo in obrambo pred turki
 - **VOJNA KRAJINA = Hrvaška vojna krajina** (sedež v Karlovcu) + **Slavonska vojna krajina** (sedež v Varaždinu)
 - **beg** ljudi pred Turki **proti SZ**
 - val beguncev konec 15.stoletja na V in JV mejo slovenskega ozemlja, do 16.stoletja se naseljujejo kot navadni podložniki na zapuščene kmetije, pravno izenačeni z ostalimi podložniki, mednje štejejo tudi uskoke
 - begunci so se naselili: Bela Krajina, spodnja dolina reke Krke, okolica Novega mesta, Ljutomer, Dravsko polje, okoli Ptuja, okolica Cerknice in Pivke, do Furlanije in Trsta

GOSPODARSKI POLOŽAJ PODEŽELJA

- v 15.stoletju kmetje posegli v trgovino, obrt, oglarstvo... rudniki in fužine nudili možnost dodatnega zaslužka – to omogoči nastanek prvega **številčnejšega svobodnega prebivalstva na podeželju** (nepodrejeno zemljiškim gospodom) hkrati ponovno **nastale premoženjske razlike** med njimi – kosezi se vrnejo nazaj med kmete, sproži se **drobljenje kmetij** → nastajanje novih, revnejših slojev med kmečkim prebivalstvom
- kmetije so se drobile le na območjih, kjer so imeli ljudje možnost preživljanja na drugačen način ne le s kmetovanjem (Primorska), drobljenja kmetij pa ne poznamo v Alpah, Koroškem in Gorenjskem- ni bilo možnosti dodatnega zaslužka
- spremembe v gospodarstvu so vplivale na **sestavo takratnega prebivalstva** v takratnih slovenski **deželah**:
 - **KMETJE**: osebno nesvobodni, bilo jih je največ, ukvarjali so se s poljedelstvom, živinorejo, postopoma z nekaterimi neagrarnimi dejavnostmi (trgovina, obrt ...)
 - **FEVDALCI**: živeli na gradovih, bogatejši med njimi imeli dvorce v deželnih središčih-za zabavo ali službene dolžnosti
 - **DUHOVŠČINA**: utrjevala krščanstvo med ljudmi
 - **VAŠKI OBRTNIKI, TRGOVCI**: po poreklu kmetje, zaradi večjega zaslužka so se spuščali v kmetovanje in začeli ukvarjati s trgovino ali obrtjo kljub uradnim prepovedim
 - **RUDARJI**: kopali železovo, svinčeno rudo, osebno svobodni, v začetku solastniki rudnikov
 - **FUŽINARJI** in drugi kovinarji: osebno svobodno podeželsko prebivalstvo, deloma tujega porekla
- fevdalci imeli vedno več potreb- prišlo do obnavljanja **pridvornega dela posesti** ; ne zanimajo se več za kolonizacijo, prosto zemljo začeli obdelovati v lastni režiji – povečali lastne dohodke, **kmetom tlako** s katero je bilo opravljenih večji del opravil na poljih
- večje zemljiške posesti bile razdeljene na urade, posamezne dele fevdalnega gospoda opravljal **oskrbnik** → z vaškimi župani nadzoroval kmete, skrbel da so opravljali tlako in oddajali dajatve; župani so za opravljanje svoje funkcije imeli nekoliko večji delež zemlje ali kakšne olajšave, oskrbnik dobival določen delež, pomagali so mu
- valpti** → nadzorovali podložnike pri tlaki, **biriči** → smeli kmete tudi telesno kaznovati; za manjše prestopke fevdalci kmete zapirali v grajske temnice-ubijati jih niso smeli; pojavijo se še **sodini** → nižji uradniki
- kmetje so se delili na :
 - **GRUNTARJE** ali bogati kmeti: obdržali celo kmetijo, z njo preživljali svojo družino, ob enem nudili možnost **dodatne zaposlitve** revnejšim
 - **POLGRUNTARJI, ČETRTRUNTARJI**: imeli premalo zemlje da bi se lahko z njo preživljali, dodatno so se preživljali z dnino in neagrarnimi dejavnostmi
 - **KAJŽARJI**: imeli malo zemlje in kajžo, v veliki meri živeli od drvarjenja, oglarjenja, in prevozov v fužinarskih podjetjih, proces drobljenja je njihovo število enormno povečal; naseljevali so se ob prometnih poteh, v upravnih in župnijskih središčih...
 - **BAJTARJI**: brez zemlje, s stalnim prebivališčem
 - **GOSTAČI**: se pojavijo v 15.stoletju, brez stalnega prebivališča, zelo revni, brez lastnega premoženja, najprej so se naseljevali na posestvih gruntarjev, kasneje živeli skupaj s kajžarji; potovali so po deželi kot **delovna sila**
 - **VINIČARJI**: posebna kategorija prebivalstva, za stanovanje v hiši pri vinogradu in za plačilo obdelovali tuj vinograd

KMEČKI UPORI

- **VZROKI**:

- začetki hude krize agrarnega gospodarstva
- zdesetkanje prebivalstva zaradi kuge, slabe letine
- naraščalo število pustot – zaradi odhodov kmetov v varna mesta- na pustote se naselijo

VLAHI- ubežniki

- pred Turki
- ekonomska kriza-inflacija- prisilila plemstvo da se vključi v gospodarske tokove – kmetje začnejo izgubljati

območja namenjena paši živine

- povečanje števila dni tlake
- zaradi inflacije uvedli **naturalne dajatve**
- kmet je bil prisiljen ukvarjati se s trgovino zaradi konstantnega večanja njegovih obveznosti
- povečajo se dajatve, dodale so se še nove zaradi turških vpadov (deželni davki)
- kmet moral opravljati vojaško službo, vezan je bil na zemljo
- kmečko prebivalstvo živelo na eksistenčnem minimumu

ZNAČILNOSTI KMEČKIH UPOROV

- **PUNT** – izhaja iz nemške besede der Bund – pomeni **zveza**
- kmet zavračal nova bremena in se skliceval na staro pravdo (tista mera dajatev, ki je bila zapisana v urbarjih)
- hotel ohraniti pridobitve ki mu jih je prinesel gospodarski razvoj
- kmet je postal samozavestnejši-zaradi dajatev, udeležbe v napadih proti turkom
- razlikovali so se glede na **teritorialno omejenost, organiziranost, jasnost in razpon izraženih zahtev**
- poznamo dve vrsti kmečkih uporov:
 - **VELIKI KLASIČNI KMEČKI UPOR**: upor velikih množic podložnikov proti sistemu zemljiškega gospodarstva
 - in deželne uprave, v njih poudarjali zahtevo po neposredni podreditvi kmetov in njihovih kmečkih zvez
 - deželnemu knezu kot vladarju
 - **KRAJEVNA GIBANJA**: nastala kot **posledica lokalnih težav**, ki so ob splošnem poslabšanju kmečkega položaja še dodatno plivala na slabšanje kmečkega življenja- kmetje želeli s pomočjo upora odpraviti
- uporniške zahteve so dozorele v precej natančno oblikovan program- oblikovanje institucije cesarskega namestništva že nakazoval **ODPRAVO FEVDALNEGA REDA**
- kmetje so kljub napadam in pobjem fevdalcev **cesarju naivno zaupali** – imeli so ga za prijatelja in zaveznika
- njihov odnos do države-cesarja- se spremeni šele v 17.stoletju-ko potrebe države in državni davki tako narastejo
- da se obrnejo tudi proti cesarju
- **ZAHTEVE**:
 - postopoma so se spreminjale
 - v prvem uporuh so zahtevali učinkovito **obrambo pred turki**, zlasti **staro pravdo** s tem vrnitev na obseg dajatev in drugih obveznosti, ki so bile zapisane v urbarju
 - v naslednjih uporih zahtevajo **sprostitev kmečke trgovine in obrti – uveljavitev in potrditev** njihove nove **gospodarske vloge**
- na slovenskem so se začeli kmetje upirati sredi 14.stoletja, prevladovali so manjši krajevni upori, med njimi nekaj pomembnejših, do sredine 19.stoletja poznamo preko 120 kmečkih uporov
- največji slovenski kmečki upori:
 - KOROŠKI KMEČKI UPOR 1478
 - VSESLOVENSKI KMEČKI UPOR 1515
 - HRVAŠKO – SLOVENSKI KMEČKI UPOR 1573
 - DRUGI VSESLOVENSKI KMEČKI UPOR 1635
 - TOLMINSKI KMEČKI UPOR 1713

KOROŠKI KMEČKI UPOR 1478

- izbruhnil zaradi **neučinkovite obrambe pred Turki** in zaradi **menjave denarja** – povečane dajatve
- zahtevali staro pravdo
- trajal je **4 mesece**

- 3000 udeležencev
- Upor se je začel v Dravski dolini nad Beljakom, razširil po Ziljski dolini, zajel skoraj vso slovensko Koroško (segal do Podjune), zajel še manjši del nemškega ozemlja (2000km²)
- Podprli so jih rudarji in podeželski obrtniki
- Uporniško **vojsko so razbili Turki**, ki so vdrli preko Predila na Koroško – do obračuna med kmeti in fevdalci ne pride

VSESLOVENSKI KMEČKI UPOR 1515

- temeljil je na **novih problemih**- znižanje tradicionalnih obveznosti
- zahteve po sprostitvi kmečke trgovine in obrti, vrnitev stare pravde, potrditev njihove nove gospodarske vloge
- trajal **5 mesecev**
- 80 000 udeležencev – največji kmečki upor na območju južnih slovanov
- Zajel Kranjsko, Štajersko in Koroško (20 000km²), ni zajel Krasa-kmetje tu bolje živeli- na Goriškem ne pride do napadov na gradove-pritožijo se cesarju
- Kmetje so se povezali po pokrajinah, dogovarjali za napad na gradove, z njim isodelovali obrtniki, meščani, rudarji
- Iz Kranjske na južno Štajersko in Koroško-vsa mesta razen Beljaka na strani kmetov
- Kmetje napadli in osvojili več gradov- najpomembnejši grad Mehovo pri Novem mestu
- **NEUSPEHI:**
 - ni imel osrednjega vodstva – posebno vodstvo za vsako deželo posebej
 - vojaška **organizacija upornikov** slonela na organizaciji izooblikovani v zvezi z obrambo pred Turki
 - uporniška oporišča: tabori
 - uporniki delno oboroženi celo s pravim orožjem
 - pomankljivost vojaške taktike in izkušenj, vojaška neizurjenost, pomankljiva oprema – znali so se braniti, niso znali napadati
 - brez konjenice, primerne orožja – cesarska vojska imela muškete in majhne topove
 - preveliko zaupanje v cesarja
 - slaba medsebojna povezanost
- upor zadušili šele po 4 mesecih- na Koroškem
- dokončno ga zadušijo s prihodom fevdalne vojske na Kranjsko
- **POSLEDICE:**
 - uporniki so se razšli in poskrili
 - del voditeljev pobegnil-ozemlje Beneške republike
 - stanovska vojska del upornikov **pobila**, del **pobesila**, njihova posestva **zažgala**
 - plemstvo kmetom naložilo no davek – puntarski pfening- sililo na tlako pri popraviljanju škode, nastale ob

Uporu, izkoriščanje postane hujše

HRVAŠKO - SLOVENSKI UPOR 1573

- združili so se slovenski in hrvaški uporniki
- trajal je **14 dni**
- 12 000 udeležencev
- Zajel Hrvaško Zagorje, del Štajerske, Posavje – 5000 km²
- **VZROKI:**
 - slabo ravnanje zemljiških gospodov s podložniki
 - splošne gospodarske razmere tistega časa – položaj kmetov se slabša(dajatve v prirodi)
 - težave kmetov pri upravljanju kmečke trgovine
 - kot nosilec posebno grobih oblik fevdalnega izkoriščanja da **povod za upor Franjo Tahy**
- **ZAHTEVE:**
 - politični program za nadaljni družbeni razvoj
 - pregnati gospodo, v Zagrebu ustanoviti CESARSKO NAMESTNIŠTVO – zamenjalo fevdalce
 - želeli sami pobirati činž, davke, skrbeti za mejo (država bi obsegala tako slovenske kot hrvaške dežele – odpravljene ovire svobodnemu trgovanju)
 - zahtevali svojo kmečko državo
- **OBRAMBRA:**
 - že pred uporom ustanovljene kmečke zveze – **BRATSTVA** – vanje vstopali kmetje na številnih Zemljiških gospodstvih
 - začeli oblikovati **politični program** in **vojaško organizacijo**
 - v vrhovnem vodstvu : Matija Gubec, Ivan Pasanec, Ivan Mogaić in Ilija Gregorić – kot tožilec (sestavljali so vrhovno uporniško sodišče)
 - vnaprej izdelana mreža uporniških odredov omogočila usklajeno in uspešno gibanje (kmetje uporabili svoje izkušnje pridobljene v vojni krajini)

- upor najprej izbruhnil na posestvih Tahya, na obeh straneh Sotle, hitro se širil po Kozjanskem
- pod **vodstvom Kupiniča** del upornikov ošel proti Novemu mestu-pomoč upornikom ob Krki - porazi uskoški poveljnik pri Krškem
- **Gregorič** izvedel pohod po Kozjanskem,ko izve za poraz v Krškem → vrnitev v Stubico-jedro upornikov (Brežice, Krško, Tajhenberg, Sevnica, Jurkošter,Planina,Pilštajn do Bistrice ob Sotli) - poražen v 2 manjših bitkah ob Sotli
- Del upornikov **pod Gubcem** ostane na Hrvaškem Zagorju- Stubici - premaga jih vojska podbana Alapija s pomočjo uskokov, Gubca so ujeli, v Zagrebu ga kronali z razbeljeno krono, ščipali s klešči, na koncu ga raztrgali na 4 kose
- **NEUSPEH:**
 - doživijo kljub dobri oborožitvi in izurjenosti - niso kos plemiški vojski s konjeniki in izurjenimi najemniki
 - upali na pomoč uskokov- ti jo odklonijo zaradi strahu pred porazom- s tem bi izgubili privilegije; zaradi tega kmetje ostali brez konjenice ki je pomenila veliko prednost fevd. vojske
 - premislijo si v odločilnem trenutku, postavijo se na strna plemstva
 - zaradi bolj poučenega in izkušenega plemstva iz prejšnjih uporov - delujejo hitro in odločno
 - olemstvo ima proti kmetom popolno **podporo cesarja Maksimiljana** in nadvojvode Karla
- **POSLEDICE:**
 - veliko kmetov zopet pobitih, obešenih, nataktnjenih na kol ali pretepenih s šibami
 - pogali so jim hiše, od vsake kmetije so morali plačati po en goldinar

DRUGI VSESLOVENSKI UPOR 1635

- razvil se je iz krajevnega upora na plemiškem posestvu Ojstrici med Trbovljami in Vranskem
- **VZROKI:**
 - povečane dajatve
 - divjanje vojaških najemnikov
 - kontribucija kot poseben vojaški davek
- trajal **2 meseca**
- 15 000 udeležencev
- Zajel Štajersko, Kranjsko - 15 000 km²
- Tudi v tem uporu niso imeli enotnega vodstva
- Upor zadušila vojska poslana iz Vojne krajine

TOLMINSKI KMEČKI UPOR 1713

- zajel Tolminsko 2500 km²
- trajal **2 meseca**
- preko 700 sosesk
- kmetje so se prvič poleg boju proti zemljiškim gospodom uprli tudi cesarski oblasti
- **opazne spremembe** v razmišljanju kmeta :
 - v 15.st. značilna zahteva boj za staro pravdo
 - v 16.st. poleg zaheteve po stari pravdi zahtevali še gospodarsko svobodo, cesar jim še veljal za prijatelja
 - v 17. in 18.st. kmet izenačuje državo, cesarja in fevdalce, postavlja jih v tabor svojih nasprotnikov- se bori proti njim, tudi cesar jim postane nasprotnik

REFORMACIJA NA SLOVENSKEM

- je novo versko in družbenopolitično gibanje v 16. in 17.stoletju,ki se je zavzemalo za obnovo cerkve v smislu prvotnih krščanskih načel - privedlo je do razdelitve zahodnega krščanstva
- Nazore Lutrove reformacije so širili študentje, vojaki, potujoči trgovci in obrtniki.
- Prvo središče reformacije je bilo v Trstu, kjer je škof Peter Bonomo vodil protestantski krožek, v katerem je sodeloval tudi Primož Trubar
- V 20.ih letih 16. st. je reformacija našla ugodna tla tudi v naših krajih. Razmere pri nas so bile take ali vsaj podobne kot v Nemčiji. V kulturnem in duhovnem življenju se je čutil vpliv italijanskega humanizma in renesanse
- Sprva reformna prizadevanja tudi na Slovenskem preraščala v protestantizem, sredi 16.st. pa luterantstvu pripadla večina našega plemstva
- Leta 1578 v Brucku na Muri sklenjena **BRUŠKA VERSKA POMIRITEV - Bruška pacifikacija**, ta je plemstvu notranje Avstrije dovoljevala pravico vesti in bogoslužja, meščanom pa le pravico vesti- plemiči dobili popolno versko svobodo
- Na slovenskem sta obstajali 2 reformacijski smeri:
 - **PLEMIŠKO - MEŠČANSKI TABOR** - vanj vključeni bogati trgovci in obrtniki,del višjega plemstva in nižja duhovščina-odrekla katolicizmu- do povezave in s tem oblikovanje skupnega tabora je prišlo ker so se politične težnje deželnih stanov ujemale z gospodarskimi koristmi meščanstva in plemstva

- **KMEČKO - PLEBEJSKA SMER** - uveljavila med kmečkimi množicami, revnimi sloji mestnega prebivalstva, mestnimi, vaškimi obrtniki; v tej smeri reformacije sta se pojavili **VERSKI SEKTI**:
 - **PREKRŠČEVALSTVO ALI ANABAPTIZEM**: ob podporu proti katoliški veri pomenil tudi **upor proti obstoječemu redu**, začelo se je širiti na Gorenjskem kot posledica kmečke vojne leta 1525 med kmeti; prekrščevalci so odklanjali vsakršno oblast in zahtevali evangelijsko enakost med ljudmi na zemlji; sprva živeli v verskih občinah, premoženje bilo skupno
 - **ŠTIFTARSTVO**: precej uspešnejše, želeli so **večje verske osamosvojitve**, niso bili pod vplivom protestantskih idej; pospeševali so zidanje novih cerkvic, pogosto zidali v nasprotju z mnenjem svojega župnika.
- obe verski sekta so preganjali protestanti in katoličani → hitro so jih zadušili
- sredi 40let se položaj protestantov na slovenskem poslabšal, 1543 je ljubljanski škof postal Urban TEXTOR nasprotnik protestantizma, vse člane ljubljanskega protestantskega krožka so zaprli; Trubarju marca 1548 uspelo pobegniti v Nemčiji- tam se poroči, postane pravi protestant
- v katoliški cerkvi skrb za vero in njeno pravilnost zaupana duhovščini, v protestantski pa posameznemu kristjanu → sveto pismo podlaga vere-ta je nujen pogoj za zveličanje- vsak kristjan mora brati sveto pismo v maternem jeziku
- za zgodovino slovencev ima začasno versko odpadništvo trojen pomen: JEZIKOVNI, KNJIŽNI IN NARODNI- v svojem jeziku okoli 2/2 16.st. dobimo okoli 50 knjig
- zahteva po branju svetega pisma je vzpodbudila IDEJO O OSNOVNI ŠOLI- vanjo naj bi hodili vsi otroci ne glede na stan in spol; 1563 stanovci ustanovili v Ljubljani višjo protestantsko latinsko šolo
- **Najpomembnejši predstavniki reformacije**:
 - **Primož Trubar** (1508-1586): prvi dve slovenski knjigi »Abecednik« in »Katekizem« (1550), »Ta evangeli sv. Matevža« (1555), »Cerkovna ordninga« (1564), prevod Nove zaveze: »Ta celi novi testament« (1582)
 - **Jurij Dalmatin**: prevod celotnega Svetega pisma (1584), natisnjena je bila v Wittenbergu v 1500 izvodih
 - **Sebastijan Krelj**: »Otročja biblija« (1566), »Postila slovenska« (1567)
 - **Adam Bohorič**: »Zimske urice« (1584) = prva slovenska slovnica, napisana v latinščini
 - **Hieronim Megiser**: Nemško - latinsko - slovensko - italijanski slovar
- **REAKTOLIZACIJA**: začela se je v pretežno protestantskih mestih, izvajal jo je **Ferdinand II.** v 2/2 16.st. njihova gospodarska moč že upadala, vzroki:
 - kmečka trgovina prinesla malo konkurence
 - trgovski tokovi so se preselili na sever- Obdonavje- ne potekajo več preko slovenskega ozemlja, Dubrovniška republika prevzela zalaganje italijanskega trga
 - del obogatelega meščanstva opuščalo trgovske posle, kupi si posestva- se poplemeniti
 - konkurenca boljših italijanskih trgovcev
 - izumiranje naših trgovcev
- priprave na PROTIREFORMACIJO so se začele že v 80 letih, glavna opora deželnemu knezu je bil JEZUITSKI RED; Jezuiti si v Gradcu ustanovili UNIVERZO, v Ljubljani pa prevzeli šole, začeli so vzgajati novo duhovščino ob njej pa vladarju zvesto uradništvo
- **Naloge jezuitskega reda** (ustanovitelj Ignacij Loyola - 1534): ustanavljali so šole in univerze, v katerih so vzgajali mladino v zaupanju in zvestobi do cerkve in papeža ter jim vcepljali sovraštvo do pripadnikov drugih ver postali zaupniki vladarjev in jih spodbujali k boju proti reformaciji
- leta 1595 nadvojvoda postane Ferdinand II: ta odkloni versko pacifikacijo, začel je z odločno protireformacijo - najprej izgnal predikante in ukinil protestantske šole; meščani se niso mogli več udeleževati protestantskega bogoslužja → začnejo se izseljevati ali odpovedovati svojemu prepričanju
- z **VERSKIMI KOMISIJAMI** pod vodstvom škofa Martina Brennerja, od 1597 naprej pa še škofa Tomaža Hrena, verske komisije so protestante izganjale, rušile njihove cerkve, sežigale njihove knjige...
- ko Ferdinand II. Združil večino habsburških posesti je postal nemški cesar, leta 1628 ukazal da se mora tudi plemstvo vrniti h katoliški veri ali pa se mora v letu izseliti- del se jih vrne v katoliško vero, precej se jih je odselilo
- na osnovi sklepov **tridentskega koncila** zmagala protireformacija, župniki so začeli izvajati sklepe tridentskega koncila od 2/2 17.stoletja dalje
- **Naloge tridentinskega koncila (1545 - 1563)**:
 - utrditi papeško avtoriteto
 - iztrebljenje zmotnih nauk v cerkvi
 - reforma cerkvene discipline in navad
 - prepovedali trgovanje z odpustki
 - centralizacija reda z generalom na čelu
 - misijonarska dejavnost na vseh delih sveta
 - delovanje inkvizicije in uvajanje seznama prepovedanih knjig
 - priznali jezuite